

Santa Maria de Benifassà (1195-1262): El repartiment de la Tinença després de la conquesta feudal.

Manel Pica Torné

UAB

Data de presentació: 15/09/2014. Data d'acceptació: 25/09/2014

RESUM

EL REPARTIMENT DE LA TINENÇA DE BENIFASSÀ DESPRÉS DE LA CONQUESTA FEUDAL VA SER UN PROCÉS COMPLEX, EN EL QUAL VAN INTERVENIR QUATRE INSTITUCIONS -SANTA MARIA DE BENIFASSÀ, LA CATEDRAL DE TORTOSA, BLASC D'ALAGÓ I SANTA MARIA D'ESCARP-. LA RELACIÓ ENTRE ELLS I ELS PACTES DERIVATS DEL REPARTIMENT COMPORTAREN QUÈ, DURANT ELS PRIMERS TRENTA ANYS DE VIDA DEL MONESTIR DE BENIFASSÀ, UNA PART DEL SEU TERME NO FOS POBLAT, SINÓ ORGANITZAT A PARTIR DE GRANGES CISTERCENQUES.

Paraules clau: Benifassà, repartiment, Císter, Blasc d'Alagó, Granges cistercenques

RESUMEN

EL REPARTIMIENTO DE LA TENENCIA DE BENIFASSÀ DESPUÉS DE LA CONQUISTA FEUDAL FUE UN PROCESO COMPLEJO, EN EL QUE INTERVINIERON CUARTO INSTITUCIONES -SANTA MARÍA DE BENIFASSÀ, LA CATEDRAL DE TORTOSA, BLASCO DE ALAGÓN Y SANTA MARÍA DE ESCARP-. LA RELACIÓN ENTRE ELLOS Y LOS PACTOS DERIVADOS DEL REPARTIMIENTO COMPORTARON QUE, DURANTE LOS PRIMEROS TREINTA AÑOS DE VIDA DEL CENOBIO DE BENIFASSÀ, UNA PARTE DE SU TÉRMINO NO FUERA POBLADO, SINÓ ORGANIZADO A PARTIR DE GRANJAS CISTERCIENSES.

Palabras clave: Benifassà, repartimiento, Císter, Blasco de Alagón, Granjas cistercienses

ABSTRACT

THE DISTRIBUTION OF LA TINENÇA DE BENIFASSÀ AFTER THE FEUDAL CONQUEST WAS A COMPLEX PROCESS. FOUR INSTITUTIONS PARTICIPATED IN THIS DISTRIBUTION -SANTA MARIA DE BENIFASSÀ, CATHEDRAL OF TORTOSA, BLASC D'ALAGÓ AND SANTA MARIA D'ESCARP-. THE RELATIONSHIP BETWEEN THEM AND THE AGREEMENTS ARISING FROM THE DISTRIBUTION MEANT THAT, DURING THE FIRST THIRTY YEARS OF THE MONASTERY EXISTENCE, PART OF ITS TERRITORY WAS NOT POPULATED, BUT ORGANIZED WITH CISTERCIAN FARMS.

Keywords: Benifassà, conquest, Cister, Blasco de Alagón, Cistercian farms.

dria, els termes actuals de La Pobla de Benifassà, Ballestar, Fredes i Bel. Per altra banda, existeix consens en afirmar que el prior de Tortosa no inicià cap acció colonitzadora del terme de Benifassà (Betí, 1909, Guinot, 1995, 17).

3.3. Les donacions de Pere el Catòlic

El rei Pere el Catòlic va realitzar dues incursions en terres valencianes, la primera el 1206 i la segona el 1210 (Belenguer, 2007, 107). Aquestes embranzides van originar dues donacions interessants per l'esdevenir del terme monacal, així com per a definir el territori que acabaria en mans del monestir de Benifassà. En primer lloc, l'any 1208, el rei donà al noble Guillem de Cervera el lloc de Benifassà,¹² i l'any 1210, el *castrum* de Cabres a Artal d'Alagó.¹³

3.3.1. Guillem de Cervera

Quant a la donació a Guillem de Cervera, datada a 22 de novembre, el monarca entrega el lloc de Benifassà en feu a condició que sigui poblat, sense aportar límits territorials ni cap descripció del terme, per tant, es pot entendre que eren els mateixos que s'estipularen tretze anys abans en la donació alfonsina de 1195 a favor del prior de Tortosa, ja que seran coincidents amb els de la posterior donació del *castrum* de Cabres a Artal d'Alagó. A més, Guillem de Cervera es compromet davant del rei a respondre davant qualsevol crida en la que sigui requerit. Cal dir que, en aquesta donació no es fa cap esment de l'antiga donació al prior de la seu de Tortosa.

El noble mantingué la vigència de la donació fins al 1229, quan ingressà al monestir de Poblet, a qui entregà com a dot el terme de Benifassà (Gonzalvo, Salas, 1998). Jaume I confirmà aquesta donació el mateix any,¹⁴ essent la base del domini de Poblet sobre aquest terme, i que, com veurem més avall, el mateix monarca n'ampliarà, posteriorment, els límits com a conseqüència de les seves desavinences amb Blasc d'Alagó.

3.3.2. Artal d'Alagó

El 26 d'agost de 1210, el rei Pere, des de Castellfabib, un cop finalitzada la conquesta del Racó d'Ademús, donà a Artal d'Alagó el *castrum* de Cabres en agraïment als serveis prestats en aquesta campanya. L'any 1212, el noble aragonès el transferí al seu fill Blasc d'Alagó.¹⁵

12 AHN, Clero, Benifassà, carpeta n° 417, n° 12

13 AHN, CÓDICES Y CARTULARIOS, II26-B, f. 89v-90v.

14 DJIdA, 120

15 ACA, comtat de Sàstrago, pergamins, n° 4.

Així, el rei entrega el «... *castrum nuncupatum de Cabres, quod est situm iuxta Benihaçan, in capite Vallis Bone, in frontieria Morelle*», el qual presenta la següent delimitació territorial:

«*Ab introitu calçate de Belle, extremo de Vinazan, iuxta caput serre Vallisbone, usque in caput eiusdem vallis, et vadit ferire de capite Vallisbone in fonte de Cubo, et de fonte Cubi vadit ad Herber Medianum, et de Herbe Mediano vadit ad Corain, et de Corain vadit ad fundum de Arannonali, et de fundo eiusdem Arannonalis vadit terminus per Guardias de María intus in Cova, et de Cova vadit terminus in serra de villari de Fredes, et de capite eiusdem villarii de Fredes vadit ferire in serram de Vinazan, et de illa serra vadit serra serra usque in calzadam de Biel.*»¹⁶

D'aquests límits territorials se'n pot deduir que la delimitació del *hisn* de Castell de Cabres, en primer lloc, encaixa perfectament amb la del *castrum* de Benifassà, i en segon lloc, que comprenia els termes actuals de Boixar, Coratxà, Herbeset i el mateix Castell de Cabres, els quals, a excepció d'Herbeset, formarien part del domini territorial de Benifassà l'any 1233. Per altra banda, descriu Fredes com un vilar, terme que fa pensar en l'existència d'un assentament estable.

D'igual manera que passà amb la donació de 1195 al prior de la seu de Tortosa, no és probable que s'iniciés un procés colonitzador d'aquestes contrades, car la proximitat de Morella i la possible incapacitat de portar gent ho dificultaven. És provable que, durant els primers anys de regnat de Jaume I, encara menor d'edat, aquest territori retornés a mans musulmanes. A la segona meitat de la dècada de 1210, el governador de València donà permís a l'abat de Poblet perquè els ramats del monestir anessin a pasturar per una zona al nord de València,¹⁷ que s'ha identificat amb les muntanyes de Benifassà (Guinot, 1992-93, 257).

3.4. Blasc d'Alagó i la conquesta de Morella

L'afany conqueridor de Jaume I s'inicià de ben jove.¹⁸ L'any 1225, amb només disset anys, empren l'intent fallit d'ocupar Peníscola,¹⁹ l'any 1229, s'embarcà en

16 AHN, Códices y cartularios, 1126-B, f. 89v-90v.

17 *Documento Árábigo del Monasterio de Poblet*, 1800, conservat a la Biblioteca de la Universitat de Granada (Dagorn, 1975).

18 En el capítol 25 del Llibre dels Fets el rei Jaume I, davant la traïció de Pedro Ahones, confessa: «...nós us havem esperat a Terol ben bé tres setmanes des d'aquell dia que nós us donàrem, per tal com cuidàvem fer amb vós i amb els rics homes d'Aragó una bona cavalcada. I diem per això bona cavalcada, car mai no veiérem moros de guerra, i ens plauria molt que els veiéssim i que els agüéssim vist» (Bruguera, 2008, 60).

19 Aquest fet és amagat a la Crònica, tanmateix en queden restes documentals com les múltiples donacions que fa a Ponç, bisbe de Tortosa, el 3 de setembre de 1225, en terres castellonenques. ACT, Cartulari 8, f.25, n° 17.